

NOVÁK CSABA ZOLTÁN

A MEGYÉSÍTÉS ELŐKÉSZÍTÉSE ÉS A NEMZETISÉGI KÉRDÉS ROMÁNIÁBAN (1968)

„Ha tetszik, ha nem, tudomásul kell venni, hogy a Székelyföldön kompakt tömbben élnek a magyarok. A kérdést tehát úgy kell feltenni, mit csináljunk, szórjuk szét őket az országban és hozzunk helyettük románokat, vagy csináljunk egy megyét?”¹
(Paul Niculescu Mizil)

Bevezető

Az 1948-as kommunista hatalomátvételt követően napjainkig Romániában több olyan országos szintű területi-közigazgatási reformra került sor, amely nagymértékben meghatározta a különböző régiók társadalmi-gazdasági fejlődését.² 1968. február 15–16-án a Nagy Nemzetgyűlés jóváhagyta Románia új közigazgatási felosztását. Az új közigazgatási törvény következtében az ország eddigi 17 tartománya helyett 40 megye lett a közigazgatási alapegység. Ez az átrendezés szoros kapcsolatban állt a hatalmat birtokló Román Kommunista Párt (RKP) új téziseinek megfogalmazásával, amelyek közül a legfontosabbak az ország közigazgatási-területi megszervezésének javítására és a falusi helységek szisztematizálására, valamint a szocialista nemzet és állam megteremtése vonatkozó alapelvek voltak.

Az új közigazgatási reform deklaráltan az ország gazdasági-társadalmi átalakítását célozta meg többnyire gazdasági szempontok alapján. A reformot előkészítő viták során azonban a nemzetiségi kérdés sem maradhatott érintetlenül, ugyanis az adminisztratív változások a kompakt magyar lakosságú Székelyföldet is érintették.

-
- 1 Arhivele Naționale Direcția București (Országos Levéltár Bukaresti Igazgatóság, a továbbiakban: ANDB), fond Comitetul Central al PCR Cancelarie (a Román Kommunista Part Központi Bizottságának Titkársága, a továbbiakban: CCC-PCR Cancelarie), 191/1967. dos. 21. f.
 - 2 A kommunista hatalomátvételt (1948) követően 1950-ben került sor az első adminisztratív változtatásokra. Az új alkotmány előírásai alapján az eddig működő megyerendszert átalakították. A megyék és a kisebb közigazgatási egységek, a járások helyét átvették a szovjet minta alapján létrehozott tartományok, illetve rajonok. Ebben a közigazgatási rendszerben több járás alkotott egy rajont, és több rajon alkotott egy tartományt. 1952-ben a felosztási elveket megtartva kisebb-nagyobb területi változtatásokra került sor. Ekkor alakult meg a Székelyföldet és az ott élő kompakt magyar lakosságot magában foglaló Magyar Autonóm Tartomány. A következő adminisztratív változtatásokra 1960-ban került sor. Az 1960-as módosítás sem változtatta meg az addigi közigazgatási alapelveket, szerkezetet, csupán területi változtatásokat eredményezett. Az 1968-as közigazgatási, területát szervezési reform viszont alapjában megváltoztatta az ország adminisztratív felosztását. A rajoni, tartományi szerkezet helyét átvette egy, a megyéken alapuló közigazgatási szerkezet.

A nemzetiségi politika, ezen belül a romániai magyarságpolitika esetében meg kell különböztetnünk egymástól ennek a külső és belső oldalát. A külső oldal jelenti a közvetíteni kívánt képet, a propagandát, a deklarációk szintjét, amely apologetikusan kommunikálja a döntéseket a nemzetközi és a kisebbségi közvélemény irányába. A nemzetiségi politika belső oldala jelenti ezzel szemben azokat a valós célokat, prioritásokat, amelyeket a kormányzat deklaráltan vagy éppen ellenkezőleg, titkoltan, döntései meghozatalakor és végrehajtásakor szem előtt tart. A bukaresti levéltárakban őrzött, a hatvanas évekre vonatkozó levéltári dokumentumok (köztük a megyésítésre vonatkozó anyagok is) kutathatóvá válásával lehetővé válik a korabeli kisebbségpolitika ún. belső oldalának vizsgálata is.

Dolgozatom célja, hogy az RKP Központi Bizottsága iratainak tükrében felvázoljam, milyen, a nemzetiségi kérdést is érintő érvek, stratégiák határozták meg a megyésítési előkészületeket. Nem állt szándékomban a pontos eseménytörténetet rekonstruálni, valamint a megyei szintű intézményrendszerek kialakítását sem kutattam. Ehhez még további kutatásokra van szükség. Vizsgálatomat elsősorban a kisebbségi kérdést (ezen belül a magyarkérdést) érintő, az RKP Központi Bizottsága és a különböző szakmai véleményező, előkészítő bizottságok ülésein elhangzott vitákra, érvrendszerekre fókuszáltam. Dolgozatom kulcskérdése: töltött-e be valamilyen szerepet a nemzetiségi kérdés a megyésítés előkészítésénél, és ha igen, milyen mértékben határozta meg annak a lefolyását, kimenetelét?

Első számú forráscsoportként az RKP Központi Bizottságának iratanyagait kell megemlítenem: az előkészítési vitákat, jegyzőkönyveket, szakmai véleményezéseket, projekteket, térképeket, statisztikai adatokat.

Annak ellenére, hogy az utóbbi évtizedben jelentős változáson ment keresztül, a román történetírásnak még nem sikerült teljesen megszabadulnia a mártír jellegű szemlélettől. Egyelőre még nagyon kevés mélyfúrászerű társadalomtörténeti kutatásról beszélhetünk. Ez a fajta megközelítés igaz a hatvanas évekre vonatkoztatva is. A romániai hatvanas évekről íródott munkák többnyire a különutas politikát, a Gheorghiu-Dej utáni hatalmi harcot, Ceaușescu hatalmának megerősödését helyezik a középpontba. A megyésítés általános politikátörténeti epizódként jelenik meg csupán. Magyar részről annál több említés történt megyésítésről. A bukaresti levéltári források hiánya miatt Süle Andrea és Vince Gábor csak részleges adatokkal tudtak szolgálni.³ Gagyi József az 1968 utáni székelyföldi elit vizsgálatakor viszont már Hargita megye létrehozásának fontos momentumait tárta fel.⁴ Ugyancsak Hargita megye megalakulásának fontosabb mozzanatait próbálta rekonstruálni Sarány István és Szabó Katalin interjúkötete is.⁵ A korszak egy-

3 R. Süle Andrea: *A Román Kommunista Párt nemzetiségi politikája a pártdokumentumok tükrében. Jelentések a határon túli magyar kisebbségek helyzetéről*. Budapest, Atlantisz Medvetánc, 1988.

Uő: *Románia politikátörténete 1944–1990. Románia 1944–1990. Gazdaság- és politikátörténe*. Budapest, Atlantisz Medvetánc, 1990; Vince Gábor: *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből*. Csíkszereda, Státus Könyvkiadó, 1999; uő: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák II. Dokumentumok a romániai Magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989*. Csíkszereda, Pro-Print, 2003.

4 Gagyi József: Az új elit a székelyföldön. Hargita megyei változások 1968 után. *Társadalmi Szemle*, 1997. 4 sz.

5 Sarány István–Szabó Katalin: *Megyecsinálók*. Csíkszereda, Státus Könyvkiadó, 2001. A kötet a két központi, magyar kommunista vezetővel (Király Károly, Fazekas János) és több helyi, csíkszeredai személyvel készített interjúkból közöl részleteket. Az események pontos rekonstruálására és magyarázatára, a felmerült, egymásnak gyökeresen ellentmondó visszaemlékezések tisztázására, valamint az elhangzottak értelmezésére viszont nem történik kísérlet.

kori aktív szereplői közül többen is tesznek említést a közigazgatási reform néhány mozzanatáról.⁶

A megyésítés előkészítése

A megyésítés megszervezését és lebonyolítását különböző politikai tényezők, események előzték meg, illetve befolyásolták. Gheorghiu-Dej 1965-ben bekövetkezett halála utáni belső hatalmi harcból Ceaușescu kerül ki győztesen, aki folytatja elődje különutas politikáját.⁷ 1965-ben sor került az RMP (RKP) IX. kongresszusára, amely egy új politikai és ideológiai korszak kezdetét jelentette. A kongresszuson a pártvezetés új politikai, gazdasági alapelveket fogalmazott meg, amelyek közül a legfontosabbak: A kizsákmányoló osztályok eltűnésével a szocializmus teljes győzelmet aratott az országban, amely ezzel a szocialista építkezés, fejlődés új szakaszához érkezett. A kongresszuson az is megfogalmazódott, hogy a szocialista berendezkedés újabb szakaszaként a jövőben sor kerül az ország közigazgatási-területi reformjára, a falusi helységek szisztematizálására, valamint a nemzetgazdaság vezetése tervszerűsítésének javítására.⁸ A nemzetiségi kérdést is mélyen érintő, fontos alapelvként jelent meg az a kijelentés is, miszerint a szocialista társadalom fejlődésének alapjait még hosszú ideig a szocialista állam és a szocialista nemzet biztosítják.⁹

A levéltári források alapján a megyésítés megszervezését megcélzó első konkrét lépésekre 1967 nyarán került sor. Július 14-én a Politikai Büro (PB) megfogalmazta a közigazgatási módosítások általános irányelveit, amelyek szerint a megye gazdasági és kulturális szempontból komplex közigazgatási egység lesz. A megyehatárok meghúzásakor figyelembe veszik az illető térség településszerkezetét. Minden megyének rendelkeznie kell néhány fontosabb ipari központtal. A megyeközpont az illető térség legfontosabb városa lesz. Az előkészítési irányelvek azt is hangsúlyozták, hogy a közigazgatási reform teljes mértékben a szocialista gazdaság fejlődését szolgálja, és hogy a megyésítés előkészítését külön bizottságok végzik, amelyek különböző tervezeteket bocsátanak szakmai vitára.¹⁰

A Románia közigazgatási-területi megszervezésének javítására és a falusi helységek szisztematizálására vonatkozó alapelvek elfogadására 1967. október 5–6-án került sor az RKP Központi Bizottsága plenáris ülésén, amelyen részt vettek a tartomá-

6 Király Károly: *Nyílt kártyákkal. Őnéletírás és naplójegyzetek*. Budapest, Nap Kiadó, 1995.

7 Részletesebben lásd Dennis, Deletant: *România sub regimul comunist*. Fundatia Academia Civică, București, 1997; Anton Mioara-Ioan Chiper: *Instaurarea regimului Ceaușescu. Continuitate si ruptura in relațiile româno-sovietice*. București, Institutul Român de Studii Internaționale „Nicolae Titulescu”, 2003.

8 Alexandru-Murad Mironov: Tot mai departe de Moscova. Politica externă a regimului Ceaușescu. *Arhivele Totalitarismului*, 2002. 3–4. sz. 228–255. p.; *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român 19–24 iulie 1965*. București, Editura Politică, 1965, 743–797. p.

9 Uo. Gheorghiu-Dej halála után a pártvezetés igyekezett minél hamarabb megtartani a következő pártkongresszust, hogy megválaszthassa az új pártvezetést. Az, hogy pártjelentéseket bemutatók névsora többnyire megegyezett a Gheorghiu-Dej ravatalánál jelenlévőkével, megerősítette és a közvélemény irányában is közvetítette az új hatalmi szerkezetet. A kongresszus, amelyen nagy számba vettek részt jeles külföldi kommunista meghívottak is (Brezsnyev, Teng Hsziao-ping, Ulbricht, Zsivkov), kettős jelentéssel bírt. Egyrészt sok tekintetben megerősítette az addigi különutas politika folytatását, másrészt viszont a már említett új (főleg gazdasági) alapelvek megjelenésével a ceaușescui hatalomépítés első fontos mozzanata is volt. Paul Niculescu Mizil: *O istorie trăită*. Vol. I. București, Editura Enciclopedică, 2002; Deletant i. m.; Câmpeanu i. m.

10 ANDB fond. CCC-PCR Cancelarie, dos. 123/1967 . 41–52. f.

nyi bizottságok titkárai is. Az előkészítő vitákon a főszerepet az RKP Központi Bizottsága és a Politikai Bűró, ezen belül az egyre nagyobb befolyást szerző pártfőtktár, Nicolae Ceaușescu játszotta. Az előkészítő ülések állandó és aktív szereplői voltak a pártvezetés első számú emberei: Alexandru Bărlădeanu, Chivu Stoica, Ilie Verdeț, Paul Nicolescu Mizil, Alexandru Drăghici, Emil Bodnăras, (Végrehajtó Bizottsági-tagok), Vasile Patilineț (RKP-titkár), Manea Mănescu, Gere Mihály, Petre Blajovici (Végrehajtó Bizottsági póttagok), Fazekas János. A pártvezetés által előkészített tervezeteket aztán a különböző szakmai testületek véleményezték.¹¹ Megjegyzendő, hogy legfelsőbb szinten magyar részről viszonylag kevés szakértő vagy politikus kapott helyet az előkészítő bizottságokban, illetve jutott döntéshozó szerepbe az előkészítő viták során. A levéltári dokumentumokban a következő magyar származású személyek nevével találkozunk: Fazekas János, Gere Mihály a legfelsőbb pártvezetés képviselőiben, Bányai László akadémikus, Vida Géza (szobrászművész, Nagy Nemzetgyűlési képviselő), Péterfi István és Kovács György író mint munkabizottsági tagok.

A megysítést előkészítő tervek bemutatására és megvitatására 1967 októbere és 1968 februárja között került sor. 1967 őszére a pártvezetés összeállított egy tervezetet, amelyet aztán 1968 februárjáig a különböző szakmai bizottságok és a pártvezetés folyamatosan megvitatott és elemzett.¹² Az előkészítő vitákat, egyeztetéseket nézve a decemberi hónap volt a legintenzívebb. 1967. december 3-án a Végrehajtó Bizottság vitatta meg az előkészületeket, terveket, december 15-én munkabizottsági ülésre került sor, amelyen a pártvezetés a geológiai, történelmi, filológiai bizottságokkal vitatta a meg a megysítésre vonatkozó első tervezetet. December 26-án a KB Elnökségi ülésére került sor.¹³ December 27-én újabb munkaülésre került sor a történelmi bizottsággal. A Központi Párt és Állami Bizottság javaslata 1968. január 14-én jelenik a közvélemény előtt. Február 13–14-én az RKP plenáris ülésén hajtják végre az utolsó előkészítési módosításokat, amelyen részt vettek a miniszterek és a megyei pártbizottságok ideiglenes titkárai is. Ugyanezen a napon Gheorghe Maurer, Nicolae Ceaușescu, Vasile Patilineț és Fazekas János fogadta a csíkszeredai küldöttséget, amelynek kérésére a pártvezetés még egy utolsó kompromisszumos módosító határozatot hozott.

A pártvezetés által készített első tervezet alapján az országot 35 megyére tervezték felosztani 20 municípiummal.¹⁴ A felosztás során figyelembe vették a térségek földrajzi, gazdasági adottságait, a lakosság etnikai összetételét és a kulturális, történelmi hagyományokat, valamint az illető térség településszerkezetét. A megyék elnevezésénél a hagyományos elnevezéseket, valamint a szocialista megvalósításokat jelképező régiók vagy városok neveit vették figyelembe. A municípiumokat az illető város gazdasági, társadalmi, politikai, tudományos fejlettségi szintjének megfelelően jelölték ki,

11 Pl. a geológiai bizottság (Codarcea Alexandru, az Állami Geológiai Intézet elnöke, Virgil Ianovici, Állami Geológiai Intézet, Radulescu Ion, Román Tudományos Akadémia, Andrei Donea, a Bukaresti Meteorológiai Intézet kutatója), a gazdasági bizottság (Vasile Malinschi akadémikus, Dumitru Dumitru, Lupu Marin, Mărculescu Ion egyetemi tanárok), történelmi-jogi bizottság (Andrei Otetea, Costantin Daicoviciu, Bányai László akadémikusok), filológiai bizottság (Alexandru Rosetti, Zaharia Stancu filológus, illetve író akadémikusok, Anton Breitenhover író, Vida Géza szobrászművész), valamint a tartományok első titkárai. Uo. 191/1967. dos. 93–99.f.

12 A rendelkezésünkre álló levéltári forrásokból nem derült ki pontosan, hogy a véleményező bizottságok elé tárt első változat milyen körülmények között készült el. Az előkészítő vitákon minden esetben a legfelsőbb pártvezetés által készített tervezetre hivatkoznak rá.

13 Az ülésen a legfelsőbb pártvezetés képviselőiben Nicolae Ceaușescu, Gheorghe Maurer, Gheorghe Apostol, Alexandru Bărlădeanu, Chivu Stoica, Paul Nicolescu Mizil, Ilie Verdeț és Gere Mihály vett részt.

14 A municípium magyarországi megfelelője a megyei rangú város.

pl. Arad, Brassó, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagybánya, Szatmár, Temesvár stb.¹⁵ A létesítendő megyéket a következő megyetípusok alapján osztályozták: hegy- és dombvidéki (pl. Udvarhely-Csík, Maros, Suceava és Neamț megye), hegy-domb-síksági (Arad, Kőrös és Prahova megye), domb és síkvidéki (pl. Kolozs, Constanța és Iași megye), síkvidéki (pl. Temes, Szatmár, Olt és Teleorman megye).¹⁶ A tervezett megyék területeinek átlaga 6786 négyzetkilométer lett volna. Az átlagnál nagyobb kiterjedésű megye lett volna Arad, Gorj, Bákó, Kolozs, Maros és Udvarhely-Csík megye. A tervezet átlagosan 546 000 lakossal számolt megyénként. Az átlagosnál kevesebb lakosú megye Szatmár és Udvarhely-Csík megye lett volna.

Külön kategóriaként jelent meg a jövőbeli megyék etnikai összetétele. Udvarhely-Csík megyét leszámítva, a román lakosság minden megyében 50% fölött lett volna. Viszont több erdélyi megyében is jelentős számú „együtt élő nemzetiségű” lakossal kellett számolni.¹⁷

1. ábra. A kialakítandó megyék etnikai összetétele¹⁸

Tervezett megye	Terület km ²	Összlakosság	Román	Magyar	Német	Egyéb	A kisebbségek aránya
Arad	7 735	483 649	348 356	74 368	43 519	17 406	28%
Brassó	6 109	476 252	340 912	90 190	39 210	5 940	29%
Csík-Udv.	7 459	364 196	19 125	342 044	333	2 694	95%
Kolozs	9 390	798 794	597 316	191 461	1 759	8 258	27%
Kőrös	8 035	665 656	430 192	217 149	1 090	17 225	36%
Maros	7 918	626 327	318 910	271 834	21 938	13 645	49%
Szatmár	4 242	348 977	194 185	147 433	4 133	3 226	45%
Szeben	5 915	425 333	304 862	19 048	97 167	4 256	29%
Temes	9 087	616 841	391 288	73 827	108 479	43 247	37%

A nemzetiségi kérdés

A megyésítést előkészítő szempontrendszerben nem játszott ugyan elsődleges szerepet, de nem maradt ki belőle a nemzetiségi kérdés sem. Az 1965-ös ceaușescui hatalomátvétel után bekövetkezett viszonylagos országos szintű enyhülés kihatással volt a nemzetiségi politikára is. 1965-ben létrehozták az RKP KB Titkárságának felügyelete alatt működő Nemzetiségi Bizottságot.¹⁹ Mindezek ellenére nem került sor gyökeres változásokra a kisebbségpolitika terén. Az 1966-os erdélyi látogatása során Ceaușescu elismerte ugyan, hogy a kisebbségeknek joguk van saját kultúrájuk és irodalmuk műveléséhez, anyanyelvük használatához, azonban a szocialista állam és nemzet szerepének hangsúlyozása már eleve elvetette azt a lehetőséget, hogy külön, kollektív kisebbségi érdekekről lehessen beszélni. A megyehatárok meghúzásánál a nemzetiségi kérdés ilyen körülmények már nem szerepelt konkrétan megfogható, döntő tényezőként. A viszonylag nagy, egy átlagos megye területét többszörösen meghaladó kiterjedésű és többségében magyarok által lakott Székelyföld esetében viszont a megyehatárok megvonása számos vitára adott okot, amely a párt nemzetiségpolitikája fontos fejezeteként jelent meg.

15 ANDB, fond CC-PCR Cancelarie. 189/1967. dos. 15–24. f.

16 Uo. 15–17. f.

17 Uo. 48. f.

18 Uo.

19 Vince: *Történeti kényszerpályák...* 23. p.

A régió az 1950-es adminisztratív változtatásokig Maros-Torda, Udvarhely, Csík, illetve Háromszék megyéhez tartozott. 1950-ben az addig működő megyerendszert átalakították. A megyék és a kisebb közigazgatási egységek, a járások helyét átvették a szovjet minta alapján létrehozott tartományok, illetve rajonok. Ebben a közigazgatási rendszerben több járás alkotott egy rajont, és több rajon alkotott egy tartományt. Ebben az időszakban a székelyföldi rajonok egy része (Maros, Gyergyó) Maros Tartományhoz, a másik részük (Csík, Udvarhely, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely) a Brassó központtal rendelkező Sztálin Tartományhoz tartozott. 1952-ben a felosztási elveken nem változtatva kisebb-nagyobb területi változtatásokra került sor. Ekkor alakult meg a Székelyföldet és az ott élő kompakt magyar lakosságot magában foglaló Magyar Autonóm Tartomány.²⁰ A következő módosításokra 1960-ban került sor. Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajon visszakerült az újra nevet változtató Brassó Tartományhoz. A többi rajon a Maros Magyar Autonóm Tartomány nevet felvevő adminisztratív szerkezetben maradt.

Az első tervezet a Székelyföldet az Udvarhely-Csík elnevezést kapó, „nagy székely megye” és Maros megye között osztotta volna fel úgy, hogy a régió nagy része a 7459 négyzetkilométer kiterjedésű Udvarhely-Csík megyéhez került volna. A tervezett megyehatár északon a Gyergyói-medencével kezdődött, délen pedig Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajonnal zárult. Tervezett megyeközpontként a központi fekvésű, de Udvarhelynél és Sepsiszentgyörgynél kisebb Csíkszereda volt megjelölve. A „nagy székely megye” 364 196 lakost számlált volna egy közel 95%-os (342 044) magyar többséggel.²¹ (1. és 2. térkép, valamint 1. táblázat.)

A nemzetiségi kérdés és ezen belül a magyar kisebbség kérdése mint területi-adminisztratív kérdés jelent meg az előkészítési vitákban, és gyakorlatilag a Székelyföldre korlátozódott. Az előkészítési viták ez esetben két kulcskérdés körül forogtak, egy adminisztratív jellegű, valamint egy gazdasági töltetű kérdés körül. Az első kérdés lényege: biztosítják-e a Székelyföld számára a közigazgatási egységet? A második kérdés lényege: milyen szerepet fog majd kapni a térség az ország gazdasági fejlesztésében, az ipari beruházásokban?

Az előkészítési viták jegyzőkönyveit vizsgálva három érvrendszer bontakozik ki: visszaállítani a térségben régi, 1950 előtti megyéket, létrehozni egy nagy székely megyét, valamint a kis székely megye mellett szóló érvrendszer. A pártvezetés több tagja (Gheorghe Apostol, Leonte Răutu, Gheorghe Maurer, Chivu Stoica, Fazekas János) és a maga Ceaușescu által is támogatott első tervezetben a „nagy székely megye” jelent meg. A tervezet támogatói legfontosabb érvként a térség magyar lakosságának közös érdekét hozták fel mint jelentős lépést a kisebbségi kérések orvoslására. Gheorghe Apostol szerint „a nemzetiségi kérdés szemszögéből vizsgálva, az Udvarhely-Csík megye létrehozásával helyesen járunk el. Értékelni kell, hogy olyan megoldást találtunk, amely kielégíti a magyar lakosság igényeit. Kisebbségi módosításokra, természetesen még sor fog kerülni.”²² A nagy

20 Részletesebben lásd Gagyi József: Határ, amely összeköt. *Regio*, 2003. 3. sz.; Novák Zoltán: A Magyar Autonóm tartomány elitjének kialakulása. In *Nemzet a társadalomban*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2004; Stefano Bottoni: A sztálini „kis Magyarország” megalakítása. *Regio*, 2003. 3. sz.

21 Ahogy ezt egy későbbi diskurzusából megtudhatjuk, a nagy székely megye létrehozását Fazekas János javasolta az Országos Pártkonferencián. A pártkonferenciát megelőzően a vidéki értelmiségi és pártelit a hagyományos székelyföldi megyék visszaállítását is szorgalmazta., amelyet a pártvezetés gazdasági okokra hivatkozva visszautasított. A nagy székely megye létrehozására vonatkozó javaslatok konkrét tervezetbe való ültetését Ceaușescu jóváhagyása tette lehetővé. ANDB, fond. CC-PCR Cancelarie, 191/1967. dos. 20. f.; Sarány István–Szabó Katalin: i. m. 14–15. p.

22 Uo. 189/1967. dos. 10. f.

székely megyét ellenzők (Iosif Banc, Militaru Aldea, Virgil Ioanovici és más különböző bizottsági tagok) elsősorban gazdasági érvekre hivatkozva Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajon Brassó megyéhez való csatolása mellett foglaltak állást. Érveikben elsősorban a gazdasági szempontokra, érdekekre hivatkoztak, miszerint a két rajon gazdaságilag Brassóhoz kötődik. A gyűléseken maga Cseușescu is a nagy székely megye mellett foglalt állást, de többször is hangsúlyozta azt, hogy a gazdasági érdekek valóban e tervet ellen szólnak: „Az lenne természetesen valóban, hogy Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely Brassó megyéhez tartozzon, de a javaslatok a nemzetiségi szempontokból indultak ki, és pedig hogy lehetőséget teremtsünk arra, hogy a székelység egy megyében maradjon.”²³ A párt és az ország első számú vezetője a nagy székely megye tervezetét egyetlen felszólalásában sem tartotta véglegesnek, hangoztatva, hogy magában a székelység körében is vannak ellenvélemények a térség hovatartozását illetően.”²⁴ A végső döntés meghozataláig a lakosság véleményének meghallgatását is kilátásba helyezték: „a lakosság részéről is érkeznek kifogások, meg kell hallgatnunk az ő véleményüket is, mert ugye akkor anyanyelvű iskolát meg sajtót is kell biztosítanunk. Minden tényezőt figyelembe kell vennünk.”²⁵

Az előkészítő viták érdekes színfoltja volt az Alexandru Drăghici által felvetett érvrendszer, miszerint az 1950 előtti állapotokból kellene kiindulni, az akkori gazdaságilag életképes megyék megtartásával. Drăghici mesterkéltnek találta az Udvarhely-Csík megye tervezetét, amely életbelépésével egy mesterségesen létrehozott gettó alakulna ki a térségben. Drăghici felszólalásában ellenezett mindennemű mesterkéltn területcsatolást: „Véleményem szerint alaptalan volt Kézdivásárhely rajonhoz csatolnunk a három bodzafordulói román többségű községet csak azért, hogy javítsunk a rajon nemzetiségi összetételén. Azon a véleményen vagyok, hogy ne hozzunk létre mesterséges szerkezeteket. Ha valóban fel akarjuk számolni azt a gettót [Székelyföld – N. Z.], iparosítanunk kell.”²⁶

1967. december 15-én és 27-én munkabizottsági ülésre került sor, amelyen a pártvezetés a geológiai, a történelmi és filológiai bizottságokkal vitatta a megyésítésre vonatkozó első tervezetet.²⁷ Az egyébként mérsékelt hangvételű ülésen a különböző tudományágak képviselői kifejtették, hogy milyen esetleges változtatásokat javasolnak a tervvel kapcsolatban. A legfontosabb javaslatok a megyék elnevezésére, valamint kisebb területi módosításokra vonatkoztak. Virgil Ioanovici akadémikus a szláv elnevezések mellőzését, Szilágy megye megszüntetését, valamint a „nagy székely megye” felosztását javasolta. Constantin Daicoviciu a megyék elnevezésénél a hagyományos, történelmi nevek újrafelvétele mellett szólalt fel. Ami a nemzetiségi kérdést illeti, a nagy székely megye kérdése is felmerült az ülésen, ahol Aldea, Adeliionovici és Dingher bizottsági tagok e tervet ellen emeltek kifogást, hangoztatva, hogy

23 Uo. 190/1967. dos. 6. f.

24 A két vitatott rajon vezetősége közötti ellentéteket erősíti meg Király Károly is a visszaemlékezéseiben. A Kézdi rajoni pártbizottság, Szász Domokos, Stemmer József, Németh József, Bede Gyula, Szilveszter Lajos, Fábián Ernő és Benedek Géza a nagy székely megyei híve volt. Ezzel szemben a Sepsiszentgyörgy rajoni pártbizottság, Sántha Károly első titkár vezetésével a Brassóhoz való tartozás mellett foglalt állást. Király Károly i. m. 22. p. Maga Fazekas János is megerősíti egy interjúban ezt az ellentétet. Sarány István–Szabó Katalin: i. m. 19–20. p.

25 Uo.

26 Uo. 5. p.

27 ANDB, fond CC-PCR Cancelarie, 178/1967. dos. 1–13. f.

Csík és Szentgyörgy között nagyok a gazdasági különbségek, így semmi sem indokolja, hogy együtt maradjanak.²⁸

A megécsítési tervezet elfogadásában a legfontosabb vitára 1967. december 30-án a Végrehajtó Bizottság ülésén került sor, amelyen a pártvezetésen és munkabizottsági tagokon kívül a tartományi első titkárok is részt vettek. A cél a végleges tervezet elfogadása volt. Az előző viták során elhangzott érvek még erélyesebben csaptak össze. Alexandru Drăghici kitartott azon véleménye mellett, hogy a székelység esetében vissza kellene térni az 1950 előtt létező Udvarhely, Csík, Maros és Háromszék megyéhez.²⁹

Ugyanezen az ülésen hangzanak el azok a viták is, amelyek a Székelyföld helyzetét és az erre vonatkozó nemzetiségi kérdést a gazdasági fejlesztés, az iparosítás szemszögéből is megvizsgálják. Drăghici azon a véleményen volt, hogy a párt mindeddig nagyon keveset tett a térség gazdasági fellendítéséért, pedig ez lenne a nemzetiségi kérdés megoldásának a kulcsa. Ezzel meg lehetne szüntetni a térség egyre fokozódó elszigetelődését: „az iparosítást kellene prioritásként kezelnünk, hisz ez az egyetlen módja a nemzeti elnyomás megszüntetésének...”³⁰ Drăghici továbbá azzal érvelt, hogy Brassónak a sepsiszentgyörgyiekre gyakorolt vonzását meg lehet szüntetni azzal, ha környező székely városokban nagyobb mértékű ipari beruházásokra kerül sor. Hasonló példaként Olténia és Hunyad esetét hozza fel, amikor a hunyadi beruházások egy nagyobb mértékű vándorlást eredményeztek az olténiai térségből. „Azt hiszem, ha Sepsiszentgyörgyön megfelelő ipari beruházásokra kerül sor, a lakosság nem fog Brassóban vándorolni, hogy munkát keressen, mert ez volt az oka eddig, valamint az, hogy ezt nem tettük meg Marosvásárhelyen és Csíkszeredában sem. Ezek a mi hiányosságaink, és mindezt kritikai szellemben kell megfogalmaznunk.”³¹ Példaként a brassói tehergépkocsialkatrész-gyárat hozta fel: „Egy tehergépkocsialkatrész-gyárat terveztünk Kézdivásárhelyre, amelyet aztán mégis csak Brassó kapott meg. Nem tudom, milyen megfontolásból történt. Kérdezem, igazságos, hogy mindent Brassóba tömörítsünk és Kézdivásárhelyen, amely Brassó egyik rajonja, nem fejlesztjük az ipart?”³² A vitázó Drăghici azt is kifejti a továbbiakban, hogy a pártvezetés felületesen kezelte a nemzetiségi kérdést, és alapvető igazságokat hagyott figyelmen kívül. A kisebbségpolitika csak a felszínen volt sikeres, hisz a tömbmagyar vidékekről nem is rendelkeztek pontos információkkal. „Ceuşescu elvtárral Csíkszentmártonban, egy magyar településen voltunk látogatóban, ahol nagyon szívélyesen fogadtak. Ceuşescu elvtárs beszédét nem fordították le, így az emberek semmit sem értettek meg ebből. Én erről csak sokkal később értesültem. Kérdelem én, miért nem szereztünk pontos információkat? Így semmi értelme annak, hogy beszélünk, és az emberek semmit sem értenek... aztán még voltak román népviselőketbe öltözött lányok is, akikről kiderült, hogy egy mukot sem tudnak románul.”³³

A Drăghici által megfogalmazott érvek ellenvéleményeket gerjesztettek mind a „nagy székely megye”, mind a „kis székely megye” híveiben. Az 1950 előtti megyékhez való visszatérést mindkét tábor elutasította. A Székelyfölddel való külön bánásmód ellenséges érzelmeket és fokozott nacionalizmust gerjesztene a románság, és követelőzést más ré-

28 Uo. 2–13. f.

29 Uo. 191/1967. dos. 9–11. f.

30 Uo.

31 Uo. 34. f.

32 Uo. 36. f.

33 Uo. 35. f.

gjók magyar lakosságának körében, érvel Chivu Stoica: „Ha több megyét hozunk létre a Székelyföldön, ez különböző vitákra fog lehetőséget adni, mert más településeken is élnek kompakt tömbben magyarok, és azok is feltennék a kérdést, hogy miért csak ott [Székelyföld] hoznak létre több megyét.”³⁴ A másik ellenérv az volt, hogy a visszaállított székely megyék kiterjedésük és gazdasági adottságaik miatt nem lennének gazdaságilag élet- és versenyképesek a többi megyével. A Székelyföld gazdasági lemaradását a párt rováására író véleményt is elutasítják a gyűlés résztvevői, feszült hangulatot teremtve ezzel Alexandru Drăghici és a pártvezetés többi tagja között. A Ceaușecu mellett felsorakozó pártvezetés minden tagja, beleértve a magyar származású Fazekas Jánost is, elutasítja Drăghici vádjait azzal érvelve, hogy más régiók is hasonló helyzetben vannak. A gyűlés végére Drăghici teljesen elszigetelődött, javaslatait elvetették.³⁵ A drăghici javaslatok után immár csak a kis, illetve a nagy székely megye mellett vagy ellen hangzanak el érvelések javaslatok. A nagy székely megye ellen gyakorlatilag csak Iosif Banc emel kifogásokat, nemcsak gazdasági, hanem kisebbségpolitikai érveket is felhozva: „A magyar nemzetiségi sajátosság nem kellene, hogy megyésítési alapkritérium legyen.”³⁶

A Banc után nyilatkozó pártvezetők viszont már nem láttak veszélyt egy jövődöbeli „nagy székely megye” létrehozásában. Leonte Răutu meglátása szerint nagy magyar megye nem fog elszigetelődést eredményezni, sőt kedvezően fog hatni a nemzetiségi kérdésre, és javítani fogja az ország nemzetközi megítélését is.³⁷

Az ülés érdekes pontja az egyetlen magyar származású résztvevő, Fazekas János felszólalása. Fazekas taktikázva, mérsékelt hangnemben a 35 megyés tervezet és a nagy székely megye mellett foglal állást, valamint a marxi és lenini nemzetiségi politika alapelvei betartásának fontosságát hangsúlyozta. Ez garantálná az ország magyar lakosságának jó hangulatát. Ellenezte Banc azon megjegyzését, hogy a nemzetiségi kérdést nem kell külön figyelembe részesíteni a megyésítés előkészítésében. Ötvözni kell a történelmi hagyományokat a jelenlegi állapotokkal. „A magyar lakosság hangulata most kitűnő, szoros kapcsolatban állok a magyarsággal, meg kell őriznünk ezt a jó hangulatot.”³⁸ Aron Pumnul szavaival érvelt, aki az évszázados román–magyar együttélésre hivatkozott. „Erdélyben a román a magyar nélkül, a magyar pedig a román nélkül képtelen élni és dolgozni.”³⁹ Igazat adott ugyan Drăghicinek abban, hogy a székely területek gazdaságilag elhanyagoltak, de országos jelenségnek tartotta, utalva Moldova egyes gazdaságilag elma-

34 Uo. 18. f.

35 A Ceaușecu mellett felsorakozó pártvezetés és az Alexandru Drăghici közötti ellentétek a megyésítési vitákon túllépő, mélyebb kontextusban gyökereznek. Ceaușescu a hatalom megszerzése után tudatosan próbálta félreállítani azokat a régi pártvezéreket, akik potenciális veszélyt jelenthettek számára. A Gheorghiu-Dej utódlásáért folytatott belső harcban Drăghici erős ellenfélnek bizonyult. Gheorghiu-Dej halála után sokan a pártfőtőkári cím várományosaként tekintettek rá. Ceaușescu 1965-ben sikeresen eltávolította Drăghiciet a belügyminisztériumi székéből. Ugyanekkor rehabilitálták Lucretiu Pătrășcanut, és elfeltették a belügyminisztérium, a Securitate és implicit a Drăghici által elkövetett hatalmi visszaéléseket. A Drăghici és Ceaușecu közötti ellentét tehát a megyésítési előkészületek alatt is folyamatosan jelen van, gyakran komoly szóváltást eredményezve. 1968 végére Ceaușescunak sikerült félreállítania az azt megelőző időszak befolyásos pártvezetőit, Alexandru Gdrăghicit, Gheorghe Apostolt és Chivu Stoicát. Részletesebben lásd Pavel Câmpeanu: *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*. București, Polirom, 2002; Deletant i. m.

36 ANDB, fond CC-PCR Cancelarie, 191/1967 dos. 14. f.

37 Uo. 23. f.

38 Uo. 26–29. f.

39 Uo. Aron Pumnul (1818–1866) román nyelvész és irodalomtörténész. 1846-ban Balázsfalván tanít filozófiát. Az 1848/49-es forradalom idején az erdélyi románok aktív szellemi irányítója. Később Csernovicban tanít román és német irodalmat, ahol a híres román költő, Mihai Eminescu is a tanítványai közé tartozott.

radott régióira is. Ezen az ülésen hangzott el Fazekasnak két újabb javaslata is az új székely megye elnevezéséről és székhelyéről. Megyeszékhelynek a székelység hagyományos fővárosát, Udvarhelyt ajánlotta. A kezdetben hangoztatott Udvarhely-Csík elnevezés helyett pedig a Hargitát javasolta, a térség meghatározó hegysége után.⁴⁰

A Végrehajtó Bizottság elfogadta Fazekas javaslatait. A zárósót, a vitát egyértelműen uraló és vezető Ceaușescu tartotta. A régi történelmi hagyományokat csak minimálisan kell figyelembe venni, hisz az ország egy új jövő felé tart, ami megváltoztatja az egész társadalmat, fejtette ki a párt első titkára. A Székelyföld esetében pedig nem lehet elszigetelődött gettóról beszélni, hisz más régiók is vannak hasonló helyzetben. A feszültséget oldandó, a székely városok számára gazdasági beruházásokat helyezett kilátásba.⁴¹ Az ülés résztvevői elfogadták a 35 megyéről szóló tervezetet azzal a közös megegyezéssel, hogy a községek és kisebb területek esetében még bekövetkezhetnek különböző változtatások.

A pártvezetés és a munkabizottságok által elfogadott tervezet 1968. január 14-én megjelent a közvélemény előtt is a sajtóban (2. térkép). A deklarált cél, meghallgatni a lakosság véleményét a tervezettel kapcsolatban. A Maros Magyar Autonóm Tartomány központi hetilapja, a *Vörös Zászló* a kisebbségi kérdésben a következő hivatalos nyilatkozatot közölte: „A terv az, hogy megvalósuljanak a Románia Szocialista Népköztársaság Alkotmányának előírásai az ország összes állampolgárainak teljes jogegyenlőségéről, a dolgozók testvériségének erősítéséről, függetlenül nemzetiségüktől... Azokban a helységekben, ahol a románok mellett együttlakó nemzetiségek is élnek, biztosítani fogják ezek anyanyelvének használatát az államigazgatásban, az iskolákban, a kulturális intézményekben...”⁴²

Ettől az időponttól kezdve a hónap folyamán sorozatban jelentek meg az újság hasábjain a térség különböző szakterületein tevékenykedő értelmiségiektől és pártfunkcionáriusoktól származó vélemények, mint pl. Dr. Jakab Kálmán főorvos Csíkszeredából, Szabó Károly a tartományi törvényszék elnöke, a zetelaki Végrehajtó Bizottság elnöke, tanárok szoltak hozzá Dédáról, Marosvásárhelyről, Gyergyószentmiklósról, Csíkszeredából. A kritikai szemléletet teljes mértékben mellőző, a párt munkáját túldicsérlő és kiemelő véleményeket különböző propagandisztikus képek egészítették ki a tervezeteket és térképeket tanulmányozó érdeklődőkről.⁴³

Amíg az ország és a térség lakosságának a megvérsítési előkészületekben gyakorlatilag a passzív figyelő szerepe jutott, addig a pártvezetés és a vidéki kommunista elit köreiben tovább zajlottak az előkészítő viták, a lobbizás az ország különböző térségeinek adminisztratív felosztásáról. A kolozsvári, suceavai és galați regionális viták mellett továbbra is szerepet kap a nemzetiségi kérdésként is kezelt Székelyföld-vita.⁴⁴ Az előkészületek e második szakaszában került sor egy a nemzetiségi politikát is érintő, ugyanakkor kivételesnek számító kompromisszumra a Székelyföld-vita esetében,

40 ANDB, fond CC-PCR Cancelarie, 191/1967 dos. 26–29. f.

41 Uo. 36–40. f.

42 *Vörös Zászló*, 1968. 11. sz.

43 *Vörös Zászló*, 1968. 12–25. sz.

44 Az előkészítő vitákat az ország különböző régióinak felosztása határozta meg. A pártvezetés befolyásos tagjai és a vidéki elit folyamatosan megpróbálkozott az általa képviselt régió minél előnyösebb közigazgatási besorolásával. Az előkészületeket leginkább a Kolozsvár, Brăila, Galați, Suceava, Botoșani, Székelyföld térségek felosztásáról való viták határozták meg. Így merült fel a Braila és Galați térség két megyére való felosztása, Szilágy megye létrehozása a túl nagy kiterjedésű Kolozs megye „rovására”, valamint az észak-moldovai térség adminisztratív felosztása és az így létrehozott egységek elnevezése.

amelyben Ceaușescu és a pártvezetés egy alulról jövő kezdeményezést fogadott el. 1968. január 15. és február 10. között az előkészítési tervekben konkrétan is megfogalmazódott, hogy a „nagy székely megye” Brassó által is igényelt területei (Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajon) egyfajta kompromisszumként egyik megyéhez se kerüljenek, hanem kisebb módosításokkal, Sepsiszentgyörgy központtal, alkossanak egy új megyét Kovászna elnevezéssel.⁴⁵

1968. február 14-én az RKP plenáris ülésén, amelyen a miniszterek, a különböző állami intézmények vezetői és az újonnan kinevezett ideiglenes megyei pártbizottságok titkárai is részt vettek, megbeszélték az utolsó módosításokat. Itt fogalmazódik meg hivatalosan Brăila es Galați két külön megyébe történő szétválasztása, valamint Szilágy, Mehedinți és Kovászna megye létrehozása.⁴⁶

A plenáris ülés másik pontja egy rendkívül egyedi esetet tárgyalt meg: Csíkszeredában tüntetésekre került sor annak érdekében, hogy Hargita megye székhelyének ez a város adhasson otthont. 1968. február 13-án annak a hírnek a hatására, hogy az immáron kisebb kiterjedésű Hargita megye tervezett székhelyét Csíkszeredából Székelyudvarhelyre tették át, az előbbi városban utcai megmozdulásokra került sor. A városból és a környék falvaiból szervezetten vagy spontán módon érkező emberek körülvtették a pártbizottság épületét.⁴⁷ A tüntetés éjszaka és másnap is folytatódott. Bukarestből Gere Mihály és Vasile Patilineț személyében küldöttség érkezett tárgyalni a tüntetőkkel.⁴⁸ Közben megérkeztek a hadsereg egységei, és felmerült a tömeg erőszakos szétverésének a lehetősége is. Végül a tárgyalások során a felek megegyeztek, hogy a tüntetők küldöttségét fogadja Nicolae Ceaușescu. A párt és az ország első számú vezetője és a csíkszeredai küldöttség találkozására február 14-én került sor Bukarestben. Megjegyzendő, hogy ebben az időpontban zajlott a párt plenáris ülése, és Ceaușescu ezt megszakítva tárgyal a küldöttekkel. A csíkiakkal való találkozás előtt a plenáris ülés képviselőinek még kijelentette, hogy szerinte Udvarhely a megfelelő központ, de hajlandó tárgyalni a küldöttséggel: „Csíkban 2000-2500 ember az utcán tüntetett azt kérve, hogy a központot helyezték Csíkszeredába. Patilineț és Gere élvitárs tárgyalt az emberekkel. Egy küldöttség is érkezett, akikkel ma tárgyalunk. Ők nagyon ragaszkodnak ahhoz, hogy Csíkszereda legyen a megyeközpont. Én nem látom megalapozottnak ezt. A legjobb megoldás mindenképp Udvarhely lenne, vagy esetleg csatlakozzanak Kovásznához. Ez is egy megoldás lehetne. Meghallgatjuk őket, és aztán meglátjuk.”⁴⁹

45 Az eddig feltárt levéltári dokumentumok meglehetősen hiányosak, ami ezt a rövid időszakot illeti. A folyamat pontos feltárásához további levéltári kutatásokra van szükség, valamint alapos terepmunkára, az akkori szereplők megkérdezésére és más helyi források feltárására. Király Károly visszaemlékezéseiben arról ír, hogy ez időszak alatt a helyi pártvezetés több vitát is rendezett a vidék különböző településein, amelyeken ő maga és a Kézdi rajoni képviselők is javasolták, érzékeltették egy új megye létrehozását. A javaslat elfogadása és megvalósítása pedig Ceaușescu rábólintásával teljesedett be. Király Károly: i. m. 22–23. p.; Sarány István–Szabó Katalin: i. m. 13–20. p. Véleményem szerint az új magyar többségű megye létrehozásában fontos szerepet játszott a helyi elit és helyenként a lakosság erőteljes kiállása a Brassótól való leválás mellett. Ceaușescu ez esetben engedett a nemzetiségi érdekek érvényesülésének. A Securitaténak a megyésítés által kiváltott átszervezési intézkedéseiből azt már tudhatjuk pontosan, hogy 1968. január 29-én az új szerkezeti felépítésben még nem szerepel Kovászna megye. Az új megyék létrehozása csak február 13-án vált nyilvánvalóvá a Securitate keretén belül is. Consiliul Național pentru Studierea Arhevelor Securității (A Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság, a továbbiakban: CNSAS), fond Documentar, 1968/88. dos. vol.1. 39–124. f.

46 ANDB, fond. CC PCR Cancelarie, 21/1968 dos. 7. f.

47 Gagyi József i. m. 61. p.

48 ANDB, fond.CC PCR Cancelarie, 21/1968 dos. 7. f.

49 Uo.

A csíkiak küldöttsége ismert, tekintélyes helyiekből állt (pl. Orbán István a Csík rajoni néptanács Végrehajtó Bizottságának titkára, Munteanu Ovidiu a csíkszeredai Feldolgozó Üzem vezetője, Pataki Imre közigazdász, János Pál iskolaigazgató). Ceaușescu mellett a pártvezetés részéről Gheorghe Maurer, Fazekas János, Vasile Patilineț vett részt a találkozón.

A párbeszédre is lehetőséget adó találkozót Ceaușescu nyitotta meg, amelyben röviden felvázolta a küldöttségnek a tervezett módosítások okait. A megyeszékhely megváltoztatását Szentgyörgy és Kézdivásárhely levállásával indokolta, valamint Udvarhely gazdasági, demográfiai és infrastrukturális adottságaival. Csíkszereda városának gazdasági beruházásokat ígért és azt, hogy a jövőbeli megye több intézményét a városba költöztetik. A küldöttség egy térképet kap tanulmányozás végett, amíg Ceaușescu visszatért egy időre a plenáris ülésre.⁵⁰

A párbeszéd egy rövid szünet után folytatódott. Ezúttal lehetőség adódott a csíki küldöttségnek is elmondania a véleményét. Orbán István diplomatikusan, de bátran érvelt Csíkszereda mellett, emlékeztetve a párt vezetőit, hogy a város volt eredetileg megyeszékhelynek jelölve, s hogy ennek a megtartását semmi sem indokolja.⁵¹

Muntean Ovidiu faipari igazgató gazdasági érvekkel és Csíkszereda infrastrukturális adottságainak felvázolásával igyekezett meggyőzni a pártvezetést.⁵² Pataki Ernő közigazdász azt is sérelmezte, hogy tudomása szerint Brassóban kötelezték a munkásokat, hogy a Brassóhoz való tartozás mellett szavazzanak. Pataki arra az ellenérvre, hogy Csíkszereda csak a „nagy székely megye” esetében rendelkezett volna központi fekvéssel, azt javasolta, hogy Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely város kerüljön Brassóhoz, a környező területek pedig Hargita megyéhez.⁵³ Pál János iskolaigazgató a város történelmi és kulturális örökségével, hagyományaival érvelt.⁵⁴ A Központi Bizottság képviselői meghallgatták a rendkívül meggyőző és odaadó érveléseket, és Ceaușescu azzal a csíkszeredaiak számára reményteljes ígérettel távozott, hogy a Végrehajtó Bizottság újragondolja a küldöttség kérését. Ez a Csíkszereda javát szolgáló döntés az aznapi plenáris ülésen születhetett meg, mivel a február 15–16-án zajló Nagy Nemzetgyűlés már ezt a helyzetet szentesítette.⁵⁵

Összegzés

Összegzésként elmondhatjuk, az 1967–1968-as adminisztratív változtatások előkészítése nemzetiségi szempontból tovább követi azt az ötvenes évektől működő elvet, miszerint a nemzetiségi kérdés egy megoldott kérdés, tehát nem kell külön érdekként megjelennie. Országos viszonylatban a megyésítési előkészületek alatt a nemzetiségi kérdés csak annyiban merült fel, hogy a jövőbeli megyei intézmények majd biztosítják a megfelelő sajtót és iskolahálózatot az ott élő nemzetiségiek számára. Mindezek ellenére az ún. nemzetiségi kérdés, kisebbségpolitika bizonyos vonatkoztatásokban mégis meghatározta az előkészületeket, egyfajta adminisztratív kérdésként és csak székelyföldi viszonylatban. A székelyföldkérdés kettős vonatkozásban jelenik meg: ad-

50 Uo. 220/ 1968. dos. 2–4 f.

51 Uo. 4–6. f.

52 Uo. 6–9. f.

53 Uo. 10. f.

54 Uo. 12–13. f.

55 *Vörös Zászló*, 1968. 39. sz.

minisztratív kérdésként és gazdasági kérdésként. Az adminisztratív kérdés lényege: a közigazgatási módosítások lehetővé teszik-e a jövőben, hogy a többségében magyarok által lakott Székelyföld nagyobb része egy közigazgatási egységet képezzen. Másrészt az előkészítő viták során erőteljesen felmerül – ugyan nem magyar részről – a Székelyföld kétségbeejtő gazdasági helyzete, a beruházások, iparosítás fejlesztések hiánya, amelyek a térség gazdasági elszigetelődéséhez vezetnek, s amelyek jelentős mértékben akadályozzák az ottani lakosság integrációját, egyfajta „gettós” állapotokat teremtve. A pártvezetés elismerte ennek a jelenségnek a létezését, de nem mint egyedi esetet, és az ország más, román többség által lakott megyéihez hasonló nagyméretű beruházásokat ígért a jövőben (2. ábra). A Székelyföldkérdést a pártvezetés mindvégig az ország kisebbségpolitikája lényeges pontjaként kezeli, és a téma minden előkészítő vitán jelentős szerepet tölt be, habár nem az egyedüli regionális szintű kérdés. Nemzetiségi szempontból ugyan más töltettel de az előkészületeket végigkövetik a Kolozs és Szilágy megyéről, az Észak-Moldováról, Brăila és Galați térségéről szóló regionális viták.

Egy viszonylag hosszú ideig fennállt annak a lehetőség, hogy az 1960-ban megváltoztatott MAT után a Székelyföld magyar lakosságának jelentős hányada ismét egy közigazgatási egységbe tömörüljön. A Fazekas által javasolt és az egy ideig Ceaușescu által is elfogadott „nagy székely megye” ötlete hosszú ideig vita tárgyát képezi az előkészítő bizottságok munkájában, hogy aztán az utolsó száz méteren kompromisszumos megoldás szülessen oly módon, hogy a vitatott Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajon nem kerültek sem Hargita, sem pedig Brassó megyéhez, hanem kisebb kiegészítéssel egy új megyét, Kovásznát alkották.

Jellegzetesnek mondható az a jelenség is, hogy az előkészületek alatt nem létezik igazi magyar lobbis a kisebbségi kérdések tekintetében. Az erről a kérdéstről kirobant vitát valójában Alexandru Drăghici hozzászólásai váltják ki. A problémát a legjobb esetben mérsékelten bemutató Fazekas Jánost és a dokumentumok alapján meglehetősen háttérben mozgó Gerét leszámítva a vitákon nem vesz részt nagyobb politikai súlyjal rendelkező magyar politikus. Az, hogy Fazekas a rendszeressé vált bukaresti tartózkodása alatt milyen kapcsolatban állhatott a vidéki magyar elittel, még egy jövőbeli kutatás témája lehet. Azt is mondhatjuk, hogy legfelsőbb pártvezetés magyar tagjainak inkább közvetítő, mintsem igazi döntéshozó szerepkör jutott. Fazekas az előkészítő viták során találkozik több alkalommal is székelyföldi vezető káderekkel, Gere pedig a csíki tüntetések során játszott fontos közvetítő szerepet, amikor őt küldik, hogy tolmácsolja a tüntetőknek Ceaușescu üzenetét. A különböző munkabizottságokban tevékenykedő, már említett magyar résztvevők szerepe viszont többnyire az egyetértő, helyeslő felszólalásokban merült ki. Annál intenzívebb és fontosabb szerepet játszott viszont a székelyföldi vidéki pártelit. A rajoni, városi és községi pártvezetők által levezetett és irányított gyűléseken viszont nagyon erőteljesen jelentek meg a helyi gazdasági és nemzetiségi követelések.⁵⁶ Ide sorolható a csíkszeredai tüntetés is, amelynek megszervezésében óriási szerepet játszott az ajkai csíki rajoni és városi pártvezetés is.

Fontos megjegyezni, hogy az előkészületek e fázisában még létezett egyfajta véleménykülönbség a pártvezetésen belül annak ellenére, hogy az egyre nagyobb befolyásra szert tevő, a gyűléseket uraló Ceaușescunak sikerül a maga oldalára állítania és befolyásolnia a pártvezetést. Az ellenzék az egyre inkább elszigetelődő és az 1968 végére kegyvesztetté vált Alexandru Drăghici képviseli, nem túl sok sikerrel.

56 Sarány István–Szabó Katalin: i. m. A kérdés alaposabb vizsgálatához további kutatások és a már begyűjtött források alapos feldolgozása szükségesek.

Habár nem nevezhető nemzetiségpolitikai kulcskérdésnek, inkább amolyan regionális jellegűnek, mégis fontos tényező a nemzetiségi politikában, hogy születik kompromisszum a magyarság egy részét érintő kérdésben is. Nem jött létre ugyan a nagy székely megye, de Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy térsége nem került Brassóhoz, hanem egy kisebb, de magyar többségű megyébe tömörült. Mind a pártvezetés, mind a Brassó tartományi és a sepsiszentgyörgyi rajoni vezetés ugyanis ezt tartotta gazdaságilag indokoltnak. Ez a megoldás mindenképp jelentős sikerként könyvelhető el. Ez esetben, ha csak mérsékelten is, de a nemzetiségi kritériumok megelőzték a gazdaságiakat. A csíkszeredaiak tömeges ellenállása pedig országos szinten is hosszú időre egyedi cselekedetnek számított. Ebből az időszakból, sőt néhány évre visszamenőleg sincs tudomásunk utcai tüntetésekről. A tüntetések és a csíkszeredai küldöttség bukaresti látogatása meghozták a város számára a hön óhajtott döntést, Csíkszereda lett Hargita megye székhelye. Csíkszereda volt 1968 februárjában az egyetlen olyan romániai, frissen létrehozott megyeközpont, ahol a hatalmi alkuba a helyi társadalom támogatásával a helyi elit is beleszólt. Az utcai megmozdulások és nem utolsósorban a küldöttség diplomatikus, de nagyon határozott kérése, érvelése hatására Ceaușescu és a pártvezetés változtat eredeti tervein. Miért engedhetett Ceaușescu? A ceușescui hatalomátvétel után egy viszonylagos enyhülés vette kezdetét. A pártvezetés elfítelte a Securitate visszaéléseit, és több politikai fogoly is kegyelembé részesült. Ceaușescu tovább folytatta elődje különutas politikáját, egyre erősítve a párt nemzeti politikáját. Ugyanakkor a főtítkári politikai ellenfelei egyre inkább kiszorultak a döntéshozó pozíciókból. Ebben a viszonylag felszabadt hangulatban kezdődtek az előkészületek az ország területi felosztására és az iparosítás fokozására. Az új területi-közigazgatási településhálózat-fejlesztési koncepciók politikai célja a megváltozott központi hatalmat kiszolgáló lojális elit létrehozása, gazdasági célja pedig a decentralizált, erőltetett ütemű iparosítás helyi feltételeinek a megteremtése. Annak ellenére, hogy a kisebbségi kérdést megoldottnak tekintették, a pártvezetésnek számolnia kellett azzal is, hogy a Székelyföldön viszonylag nagy számban élő magyarság esetében egy nagyon kedvezőtlen döntés egyáltalán nem tesz jót a jövőbeli gazdasági és politikai célok megvalósításában, valamint nem vet túl jó fényt az ország nemzetközi megítélésére sem.⁵⁷ Valószínűnek tartjuk, hogy az új politikai, gazdasági konstellációban Ceaușescunak a Székelyföldön is szüksége volt egy új, lojális politikai elitre, amely az új megyékben jutott pozíciókhoz. A Székelyföld több megyére való felosztása, több politikai és gazdasági centrum létrehozása viszont – ahogy a neves történész, Dennis Deletant is fogalmaz – „lehetővé tette a magyarok számára, hogy az eddigieknél több megyében többséget képezzenek, ugyanakkor megfosztotta őket attól a lehetőségtől, hogy egy olyan monolitikus, általuk meghatározott tömböt alkossanak, amely a jövőben határozottabb autonómia követeléssel állhatott volna elő”.⁵⁸ Ehhez kapcsolódik az a tény is, hogy tovább erősödik nemzetiségpolitikai szinten az a jelenség is, miszerint a politikai nyelvezetben egyre inkább a háttérbe kerül, az „erdélyi magyarság” mint kifejezés, mint nemzetiségpolitikai kérdés. A Magyar Autonóm Tartomány létrehozásával is fokozott folyamat, miszerint az erdélyi magyarkérdés lényegében a Székelyföldre koncentrálódik, a megyésítési előkészületek alatt is folyamatosan mélyült. Az akkori pártvezetés úgy gondolta, hogy a nemzetiségi kérdés már nem létezik mint politikai prioritás. A már sokat hangoztatott nyelvhasználati és kulturális engedményekkel és a Székelyföld adminisztrá-

57 Ez utóbbi érv többször is elhangzik az előkészületi viták során.

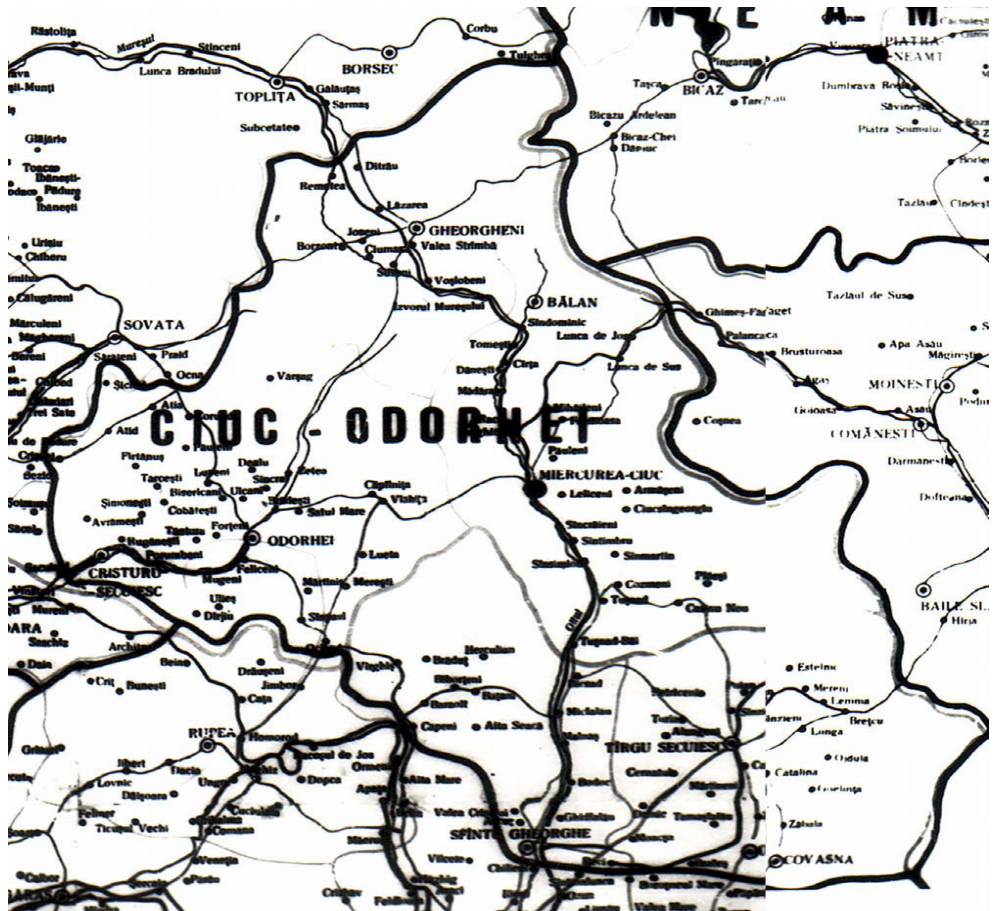
58 Dennis Deletant: i. m. 129. p.

tív és gazdasági kérdéseinek rendezésével pedig végképp ki lehet elégíteni az erdélyi magyarság igényeit. A nemzetiségpolitikai kulcskérdésként kezelt Székelyföldkérdés azonban alkalomadtán egyfajta regionális, Udvarhely versus Csíkszereda-vitaként is megjelent. A „kis” Hargita megye székhelyéért folytatott harc már nem nemzetiségi, hanem regionális küzdelem, a helyi elit próbálkozása, megtartani a régi pozíciókat, vagy fontosabbakat, nagyobb társadalmi presztízzsel és egzisztenciális lehetőségekkel kecsegtető újakat szerezni.

1. táblázat. Az 1966–1970 közötti időszakra vonatkozó beruházási és építkezési tervek⁵⁹

Megye	Terület km ²	Lakosság	Összeg	Új munkahelyek száma
Suceava	8 959	564 530	2 639 500 000	13 200
Udvarhely-Csík	7 459	364 196	1 315 400 000	8 335
Teleorman	6 194	539 345	6 540 000 000	7 810
Maros	7 918	626 327	3 444 700 000	5 659

1. térkép

59 Az általunk feltüntetett adatok a megyésítési előkészületek alatt keletkezett beruházási tervekből, javaslatokból származnak. ANDB, fond CC PCR Cancelarie, dos. 191/1967. 145–205. f. A kérdés komplexebb vizsgálatához a tényleges beruházási adatok is szükségesek.

2. térkép

